

«Sinaquai che l'ingiustia na giaja betg en emblidanza...»

Studi davart las mesiras repressivas per motivs da provediment en il Grischun

■ **La Confederaziun ed ils chantuns èn actualmain londervi d'elavurar in trist chapitel da l'istorgia sociala da la Svizra. I sa tracta da la pratica da las mesiras repressivas per motivs da provediment e dals piazzaments en lieus esters.** Tar las persunas pertutgadas tutgan per exempel ils uffants piazzads, ils uffants collocads, las persunas, da las qualas èn vegnidas violadas ils dretgs da reproducziun (aborts, sterilisaziuns, chastraziuns sfurzadas u senza consentiment) ubain ils uffants adoptads sut sforz. Fin ils onns 1980 pudevan las autoritads administrativas disponer talas mesiras rigurusas, cunter las qualas las persunas pertutgadas na pudevan betg sa defender giuridicain.

La Confederaziun ha stgaffi la basa per in'indemnisaziun finanziaria a favur da las persunas pertutgadas (Fond da solidaritad) ed ha relaschà als chantuns recumandaziuns d'elavurar da lur vart la tematica. Questas stentas dals gremis nazional ha er recepì il Grischun: la Regenza ha nominà il post da cussegliaziun da l'agid a victimas sco post da consultaziun per persunas pertutgadas, ha incumbensà l'Archiv dal stadi da tschertgar las actas e da permetter l'invista da quellas a las persunas pertutgadas, ha acceptà il fond d'agid immediat e garantì meds finanziari per persunas pertutgadas e dà l'incumbensa da perscrutar l'istorgia grischuna concernent las mesiras repressivas per motivs da provediment ed ils piazzaments en in lieu ester.

ed ha relaschà als chantuns recumandaziuns d'elavurar da lur vart la tematica. Questas stentas dals gremis nazional ha er recepì il Grischun: la Regenza ha nominà il post da cussegliaziun da l'agid a victimas sco post da consultaziun per persunas pertutgadas, ha incumbensà l'Archiv dal stadi da tschertgar las actas e da permetter l'invista da quellas a las persunas pertutgadas, ha acceptà il fond d'agid immediat e garantì meds finanziari per persunas pertutgadas e dà l'incumbensa da perscrutar l'istorgia grischuna concernent las mesiras repressivas per motivs da provediment ed ils piazzaments en in lieu ester.

La Confederaziun ha stgaffi la basa per in'indemnisaziun finanziaria a favur da las persunas pertutgadas (Fond da solidaritad) ed ha relaschà als chantuns recumandaziuns d'elavurar da lur vart la tematica. Questas stentas dals gremis nazional ha er recepì il Grischun: la Regenza ha nominà il post da cussegliaziun da l'agid a victimas sco post da consultaziun per persunas pertutgadas, ha incumbensà l'Archiv dal stadi da tschertgar las actas e da permetter l'invista da quellas a las persunas pertutgadas, ha acceptà il fond d'agid immediat e garantì meds finanziari per persunas pertutgadas e dà l'incumbensa da perscrutar l'istorgia grischuna concernent las mesiras repressivas per motivs da provediment ed ils piazzaments en in lieu ester.

Las lavurs da retschertga a nivel chantunale

Il december 2014 ha la Regenza grischuna decidì da laschar perscrutar las uschenumnadas «mesiras repressivas per motivs da provediment en il Grischun». Quest studi dueva cuntanscher oravant tut las suandantas finamiras: preschentaziun ed analisa da las basas legalas; descripciun ed analisa dal funcziunament da las autoritads; indicaziuns dal dumber da las mesiras repressivas (uschè bain sco pussaivel); retschertga cumplexiva dal stadi da las actas.

Il fanadur 2015 è l'incumbensa vegnida surdada al center interdisciplinar per la perscrutaziun da las schlattainas da l'universitad da Berna. Las lavurs da retschertga èn vegnidas accompagnadas d'ina grupp da project sut il presidi da l'archivari chantunale Reto Weiss.

Sut la direziun da Tanja Rietmann ha in team da perscrutaziun analizà a moda cumplexiva las mesiras repressivas per motivs da provediment. Ils resultats da la lavur da retschertga èn vegnids publicads il matg 2017; dilucidads vegnan tant ils piazzaments administrativs e las avugadaziuns sco er ils piazzaments en in lieu ester ch'èn vegnids decretads

Lieu da commemoraziun a Cuir sper il Fürstenwald.

FOTO: MAD

en il Grischun dal 19avel tschientaner fin oz.

Il studi è vegnì publicà sco tom 34 da la retscha da l'Archiv dal stadi «Functauna e perscrutaziuns davart l'istorgia dal Grischun». Ultra da quai stat el a disposiziun gratuitamain sin la pagina d'internet da l'Archiv dal stadi (www.sag.gr.ch) e po vegnir chargià sin l'agen computer ensemen cun la «surviva dal stadi da las actas».

In complex da provediment strusch definibel
Cun la «chasa da correcziun Realta» ha il chantun Grischun realisà en la mesadad dal 19avel tschientaner ina da las emprimas instituziuns da tal gener en Svizra. Autoritads tutelaras pudevan plazzar persunas povras «negligentas», «mitschafadias» e «vagantas» e per part las regnair durant blers onns en fermanza, senza che las persunas pertutgadas avessan commess in delict. Durant in temp, en il qual la povradad vegniva considerada en emprima lingua sco disditga persunala, vulevan ins educar e disciplinar uschia las persunas pertutgadas. En quest connex devi differenzas tenor las schlattainas: dals umens vegniva spetgà primarmain diligenza e mesira (en il consum d'alcohol), entant che las dunnas vegnivan mesiradas cunzunt vi da lur «virtid», definida en emprima lingua sexualmain.

A Realta dueva vegnir exercità in cumpurtament da gudogn regular, pia vegnivan internads principalmain umens. In cas spezial tranter ils stabiliments svizzers da lavur sfurzada era Realta en quel senn che dal cumenzament ennà vegniva recepida respectivamain plazzada er «narramenta» ed ulteriuras categorias da persunas a l'ur da la societad. L'onn 1946 è Realta vegnì criticà sco in «complex administrativ strusch definibel da malsaus da spiert per l'ina e da criminals e negligents per l'autra». En il fratemp era la multifariadad da l'instituziun er vegnida resentida sco avantatg; igl era simpel da translocar inqualin tut tenor la situaziun mumentana tranter las differentas partiziuns. Ins stima che durant il lung temp da 1855 fin 1981, en il qual eran pussaivels en il stabiliment Realta «piazaments administrativs» en il senn menziunà qua survart, sajan stadas pertutgadas da quai tut en tut 1500 persunas.

Autoritads tutelaras surdumandadas

Il studi metta en connex tals fatgs ch'appartegnan al complex da temas da las mesiras repressivas per motivs da provediment ed als tracta sco part da l'istorgia

da l'assistenza als povers e dal stadi social. Analisadas èn vegnidas las autoritads ch'ageschan sco er las basas legalas ed igl è vegnì empruvà da quantifitgar differentas mesiras: ultra da piazzaments administrativs particularmain piazzaments en in lieu ester – en chasas e famiglias da tgira – sco er avugadaziuns. En il Grischun eran las autoritads tutelaras ch'eran organisadas sin il plaun dals circuls ils acturs central dal champ tematic tractà. Las leschas vertentas las concedivan in'enorma libertad da decider, ma prevesevan a medem temp proceduras vaira cumplexas e gia baud l'audiziun da las persunas pertutgadas. Las autoritads da milissa pajadas mal u insumma betg pajadas n'eravan savens betg a l'autozza da lur incumbensas. Quai pudeva chaschunar decisiuns magari arbitraras.

Survista dal stadi da las actas

Cun il fond da solidaritad da la Confederaziun èsi pussaivel a victimas da mesiras repressivas per motivs da provediment d'inoltrar ina dumonda per in'indemnisaziun finanziaria. Il post da consultaziun per las persunas pertutgadas è l'agid chantunale a victimas che gida inoltrar las dumondas. Quellas ston vegnir cumprovadas uschenavant sco pussaivel cun actas. Per facilitar quai, ha cumpiglià l'incarica al team da perscrutaziun er la cumpilaziun d'ina survista generala dal stadi da las actas davart las mesiras repressivas per motivs da provediment. Questa survista facilitescha l'incarica existenta da l'Archiv dal stadi dal Grischun da sustegnair las persunas pertutgadas en lur tschertga d'actas.

Cronica

1840: Avertura dal stabiliment da lavur sfurzada Farschno per persunas povras «negligentas», «mitschafadias» e «vagantas». Farschno è ina da las emprimas chasas da correcziun da la Svizra.

1855: Translocaziun dal stabiliment da lavur sfurzada Farschno en la chasa da correcziun Realta construida da nov.

Per il 19avel e 20avel tschientaner pon ins partir dal fatg che totalmain fin 1500 persunas èn vegnidas piazzadas administrativamain a Realta. Da quellas pertutga ina pitschna part persunas betg grischunas. Questas persunas vegnan, senza ch'ellas hajan commess in delict, per part collocadas per onns sfurzadamain en quest'instituziun sumeglianta ad ina praschnun.

1912: Il cudesch civil svizzer entra en vigur. El cuntogna artitgels pertutgant la protecziun d'uffants che gidan a prote-

ger uffants periclitads. Las autoritads tutelaras pon plazzar uffants en in lieu ester e schliar famiglias. Persunas creschidas cun ina «moda da viver viziusa» pon vegnir avugadadas e piazzadas repressivamain en instituziuns. Las persunas pertutgadas pon far recurs tar las juntas da las dretgiras districtualas e tar il Cussegl pitschen.

Il dumber dals uffants piazzads en in lieu ester sco er da las persunas creschidas avugadadas e piazzadas en in'instituziun na sa lascha oz betg pli eruir en moda fidada. (Sch'ins parta d'autras perscrutaziuns ch'inditgeschan ch'en Svizra creschivan si durant il 20avel tschientaner fin 5 pertschient da tut ils uffants sut 14 onns ordaifer l'atgna famiglia d'origin, correspundess quai per exempel per il Grischun per l'onn da referenza 1930 a 1500 uffants.) I sto vegnir resguardà che fin ils ultims decennis avevan lieu vaira savens piazzaments en in lieu ester tras ils geniturs (p.ex. tar parents, per in temp pli curt u pli lung, senza cooperaziun da las autoritads).

1920: La lescha chantunale da provediment entra en vigur. En emprima lingua dueva ella servir al cumbat cunter l'alcoholissem. Las mesiras prevas na pudevan dentant betg mo vegnir applitgadas per «bavaders», mabain medemamain per «persunas negligentas» e per «vagants». Las autoritads tutelaras pon obligar las persunas pertutgadas a l'abstinenza, las cumandar da far ina tscherta lavur u las laschar plazzar repressivamain en in'instituziun sco per exempel Realta. La finamira è – ultra da la «correcziun» da las persunas pertutgadas – il mantegniment da l'urden public. Las persunas pertutgadas pon far recurs tar il Cussegl pitschen. (La lescha da provediment vegn abolida a chaschnun da l'entrada en vigur da la lescha grischuna davart l'agid social public il 1987).

1943: Cun l'Ordinaziun davart l'organisaziun dal provediment chantunale è la lavur sociala vegnida amplifitgada fermamain sin plaun chantunale. Resultats èn 11 uffizis districtuals da provediment ch'appartegnevan a l'Uffizi chantunale da provediment. Per il pli eran els occupads cun lavur socialas scoladas. Lur incumbensa era l'«assistenza da las persunas che dovan provediment». Ils emprims onns era central il provediment da persunas malsausas d'alcohol e da tuberculosa. Ils uffizis districtuals da provediment pudevan er dumandar a las autoritads tutelaras da prender mesiras repressivas.

1954: Il Cussegl pitschen relascha per l'emprima giada in'ordinaziun davart las chasas d'uffants. Ella regla l'admissiun e la controlla da chasas d'uffants publicas e privatas. Silsuenter vegnan controlladas numerusas chasas ed instituziuns. In per da quellas vegnan serradas (violenza cunter uffants e cunter giuvenils, mancanzas architectonicas e.u.v.). Ins po far quint ch'il dumber zuppà è aut.

1955: Il Cussegl pitschen relascha per l'emprima giada in'ordinaziun davart ils uffants confidads. Ella regla la controlla da las piazzas da tgira.

1978: Per l'emprima giada entra en vigur in'ordinaziun federala davart ils uffants confidads.

2013: Il nov dretg da la protecziun d'uffants e da creschids entra en vigur. El creescha structures da provediment pli professionalas.

Plauns administrativs en il Grischun dapi l'onn 1851

Las autoritads tutelaras appartegnevan al plaun dals circuls. Als circuls eran attribuidas las oriundamain passa 200 vischnancas dal Chantun. Ils circuls eran puspè attribuids a districts. Il 2016 ha il Grischun schlià ils districts ed ils circuls ed als ha substituìs cun 11 regiuns. Las autoritads tutelaras che figuravan dapi il 19avel tschientaner sin il plaun dals circuls, eran gia vegnidas schliadas il 2013 e substituìdas cun 5 autoritads regionalas per la protecziun d'uffants e da creschids. Ils uffizis da provediment districtuals n'appartegnevan betg a l'organisaziun districtuala, mabain eran suttames a l'Uffizi chantunale da provediment (pli tard Uffizi dal servetsch social).

La Regenza grischuna sa perstgisa tar las victimas

Il november 2017 ha gi lieu sper il Fürstenwald a Cuir in'occurrèza commemorativa. En rom da quella è cusseglier guvernativ Jon Domenic Parolini sa perstgès in num da la Regenza per la grondad d'olur che las victimas han stui subir. La Regenza renconuscha che las autoritads cumpetentas en il Grischun han disponì u tolerà sistemacain fin l'onn 1981 mesiras repressivas per motivs da provediment e piazzaments en in lieu ester e ch'igl è vegnì commess uschia ingiustia envers pliras milli persunas en il Grischun.

En preschientscha da numerusas persunas pertutgadas è vegnì emplantà ina planta che duai far endament simbolicamain l'ingiustia commessa. En il decurs dal 2018 han ins cumpletà quest lieu, situà tranter la via dal Fürstenwald ed il Prasserieweg, cun bancs, in bigl ed in'inscripciun e creà uschia in lieu da commemoraziun. Quel duai gidar che quai ch'è capità na crodia betg en emblidanza e porscher a las persunas pertutgadas la pussaivladad d'elavurar ils eveniments dal passà. La bella vista sur la Val dal Rain da Cuir envida da drizzar il sguard er vers l'avegnir.

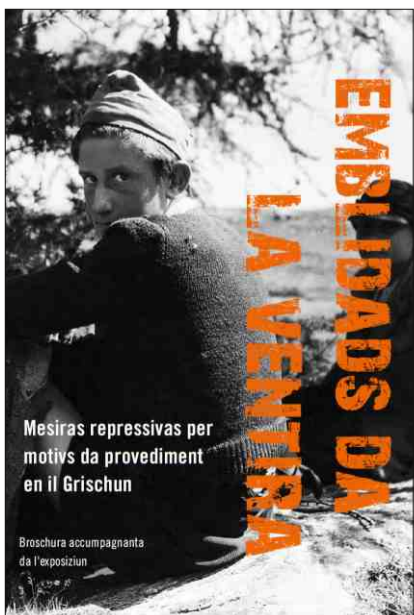
Plinavant ha la Regenza concludì – per sensibilisar la publicitad – da realisar ils onns 2020/21 en il Museum retic in'exposiziun temporara davart la povradad e davart las mesiras repressivas per motivs da provediment. Per ch'il tema possia vegnir accompagnà da studentas e students sco er da persunas spezialisadas han ins er preparà en il rom da l'exposiziun material d'instrucziun e da scolaziun.

La preschentaziun:

Dossier «Mesiras repressivas per motivs da provediment».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=4606
www.chattà.ch

Exposiziun en il Museum retic.